

הברית האסטרטגית שמשרד החוץ צריך לטפח: שותפות עם הציבור הישראלי

ד"ר נמרוד גורן*

המאמר [פורסם בדבר ראשון](#) ב-9 במאי 2018

בכנס הקיץ של הכנסת שנפתח לאחרונה צפויים לעלות על סדר היום סוגיות מדיניות וביטחוניות רבות, שהתמודדות טובה עמן מחייבת את חיזוק הדיפלומטיה הישראלית. הדרך לעשות כן עוברת גם בשיתוף מידע עם הציבור על ידי משרד החוץ, בדומה לתהליכים שעוברים משרדי חוץ במדינות מרכזיות בעולם.

הדיפלומטיה המודרנית של המאה ה-21 שונה באופייה מזו של עשורים עברו. היא אינה עוד נחלתם הבלעדית של שגרירים ודיפלומטים, אלא מתאפיינת במעורבות הולכת וגוברת של ארגוני חברה אזרחית, גורמים עסקיים, יזמים פרטיים, אזרחים מן השורה, וחברי פרלמנט.

הדבר מציב אתגרים למשרדי חוץ בעולם, שמאבדים חלק מחשיבותם. על מנת להתמודד עם תופעה זו, חלקם נוקטים מהלכים שיהפכו אותם לרלבנטיים יותר ושידגישו – למקבלי החלטות ולציבור כאחד – שגם בעידן הנוכחי אין תחליף לדיפלומטיה המקצועית ולגופים שמובילים אותה.

סקירת המהלכים שנוקטים ביחס לנושא זה משרדי חוץ במדינות שונות מעלה מכנה משותף בולט – פנייה לציבור ושיתוף מידע רב יותר עמו. משרדי חוץ, שלעתים הורגלו לנסות להשפיע על עמדות של ציבורים במדינות זרות, החלו להשקיע מאמצים ניכרים יותר בקשר עם האזרחים בבית.

הצעדים אותם נוקטים משרדי חוץ דוגמת אלו של גרמניה, אנגליה, אוסטרליה, שבדיה והאיחוד האירופי כוללים: גיבוש והצגה של פרדיגמות ועקרונות מנחים למדיניות-החוץ; הובלת קמפיילים שמדגישים את חשיבות הדיפלומטיה; פירוט לציבור מהי בעצם עבודת הדיפלומט, מה עושה משרד החוץ, ומהם הישגיו; קיום תדרכים קבועים לתקשורת על נושאים מדיניים; הופעה בפני קהלים מקומיים מגוונים; וביצוע תהליכי התייעצות רשמיים עם הציבור.

לא מקרה הוא שאחד הסימנים הבולטים להיחלשות מחלקת המדינה האמריקאית תחת הנשיא טראמפ הייתה הפחתה ניכרת של היקף התדרכים לתקשורת שקיימו שם. פחות קשר עם התקשורת, משמעו משרד שנוכח פחות בשיח הציבורי ושיש פחות ידע על פועלו וחשיבותו.

משרד החוץ הישראלי נמצא בנקודת חולשה משמעותית – לא רק מבחינת תקציבים ומגבלות כוח אדם, אלא גם כתוצאה ממהלך מכוון להחלשתו ולפיזור סמכויותיו. חלק מהצעדים הדרושים לשיקומו מחייבים החלטות וצעדים מצד הממשלה, אך אין זה המצב לגבי הגברת השקיפות והנגשת מידע לציבור.

זהו נושא אותו המשרד יכול לקדם כבר היום, גם במשאביו המוגבלים, ויש לכך גם קרקע ציבורית פורייה. מדד מדיניות-החוץ השנתי של מכון מיתוים לשנת 2017 הראה שהציבור הישראלי רואה בשיתוף מידע גדול יותר מצד משרד החוץ צעד משמעותי בדרך לחיזוק מערך החוץ. בנוסף, הסקר הראה שיש בציבור רצון גבוה לדעת יותר על פעילות משרד החוץ.

תהליך שינוי בנושא זה תלוי בעיקר במוטיבציה פנימית וברצון לשנות דפוסי פעולה ותרבות ארגונית. מובן שגם הוא דורש כסף ואנשים, אך ניתן להתקדם בו כברת דרך ארוכה גם בתנאים הנוכחיים. יחד עם זאת,

* ד"ר נמרוד גורן הוא ראש מכון מיתוים. המאמר מבוסס על דברים שנשא המחבר בדיון ועדת השקיפות של הכנסת, בראשות ח"כ סתיו שפיר, ב-26 בפברואר 2018

הוא גם מחייב צורת חשיבה אחרת. כיום חולשת משרד החוץ משמשת לעיתים ככוח שדווקא מונע – ולא מניע – יותר שקיפות, ואת זה צריך לשנות

המשרד נמצא במגננה מול שר ממונה – הלוא הוא ראש ממשלה – שנוקט בשנים האחרונות צעדים להחלשתו; מול סגנית שר שמקדמת סדר יום פוליטי, שלא עולה תמיד בקנה אחד עם המדיניות הרשמית; ומול משרדי ממשלה אחרים שנותנים תקציבים לפעילות משרד החוץ, אך באופן שיוצר לעיתים תלות ומגבלות.

ניכר שבמשרד החוץ מבינים כיום את החשיבות של הגברת השקיפות. בתכנית העבודה שפרסם המשרד לשנת 2018, ישנו פרק – שלא היה כמותו בעבר – שעוסק במיצוב המשרד, חשיפה ציבורית של פרופיל העשייה שלו, והנגשת מידע לציבור. זוהי התפתחות חיובית, אם כי הדרך ליישום עודנה ארוכה.

כיום, משרד החוץ לא מפרסם דו"חות שנתיים על פועלו והישגיו, לא מקיים תדרכים שוטפים לתקשורת בסוגיות מדיניות, לא מפרסם את הערכת המצב השנתית שלו (כפי שעושים, למשל, חלק מגופי הביטחון), לא מציג מדדי הערכה לעבודת נציגויות ישראל בחו"ל, ונוטה באופן מוגזם לבקש חיסיון על הדיונים (המעטים) שמתקיימים בכנסת בנושאי חוץ.

חלק מכך נובע מהצורך בשינוי תפיסתי במשרד החוץ, וחלק מקשיים שמציבה בפני המשרד המציאות הפוליטית הנוכחית. במציאות שכזו, לכנסת יש תפקיד חשוב בעידוד וקידום שקיפות במערך החוץ, דרך הגברת הפיקוח הפרלמנטרי מצד ועדות הכנסת (ובראשן ועדת חוץ וביטחון, הועדה לביקורת המדינה, וועדת השקיפות) ודרך העלאת תכופה יותר של נושאי חוץ על סדר היום של בית המחוקקים (דרך הצעות לסקר, שאילתות, כינוסי שדולות, ודיפלומטיה בפרלמנטרית). בכנס הקודם של הכנסת ניכרה מגמת שיפור מסוימת בנושא, אך זוהי משימה שיש לרתום אליה יותר ויותר ח"כים במהלך כנס הקיץ.

משרד החוץ, מצדו, צריך להרחיב ולהעמיק את תהליכי השינוי וההתאמה שלו לדיפלומטיה המודרנית של המאה ה-21. תהיה בכך גם הכנת קרקע לקראת תקופת הממשלה הבאה, בשאיפה שבה יכהן שר חוץ במשרה מלאה שיציע את המשרד קדימה ולא אחורה.